

ΚΕΤΕΒΕ

ISBN: 978-625-8770-49-0

© 2018 Ketebe Kitap ve Dergi Yayıncılığı A.Ş.

ketebe.com

Ketebe Yayınları: 1727

Historiyografi

Yayın Yönetmeni

Furkan Çalışkan

Dizi Editörü

Hande Yıldırım

Yayın Hazırlayan

Rıdvan Saygılar

Düzeltili

Rabia Şenol

Kapak

Harun Tan

Mizanpaj

Nilgün Sönmez

1. BASKI

Ağustos 2026
İstanbul

Ketebe Yayınları

Sertifika No: 49619

Maltepe Mahallesi Fetih Caddesi

No: 6 Dk: 2

Topkapı 34010 İstanbul

Tel: 212 612 29 30

e-mail: ketebe@ketebe.com

Baskı ve Cilt

Sertifika No: 47939

My Matbaacılık San. ve

Tic. Ltd. Şti. Maltepe Mah.

Yılanlı Ayazma Sk. No: 8/F

Zeytinburnu / İstanbul

Tel: 0212 674 85 28

Kapak Görseli: Friedrich August Stüler, "Museumsinsel Berlin
(Ansicht der Freistätte für Kunst und Wissenschaft)", 1862.

© Özgün adı *Die Entstehung des Historismus* olan eserin her hakkı saklıdır.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

FRIEDRICH MEINECKE

TARİHSELÇİLİĞİN DOĞUŞU

Türkçesi: *Uğur Gülsün*

KETEBE

Friedrich Meinecke

Friedrich Meinecke, Alman tarihçiliğinin İmparatorluk'tan Weimar Cumhuriyeti'ne ve savaş sonrası Federal Almanya'ya uzanan dönemdeki en belirleyici figürlerinden biridir. Modern düşünce tarihçiliğinin kurucularından kabul edilen Meinecke, 30 Ekim 1862'de Salzwedel'de doğdu. 1882 yılında Berlin'deki Cöllnisches Gymnasium'dan mezun oldu. Ardından Berlin ve Bonn Üniversitelerinde Alman filolojisi, tarih ve felsefe öğrenimi gördü. 1886 yılında Jülich Veraset Savaşı üzerine hazırladığı tezle doktorasını tamamladı. Akademik kimliğinin şekillenmesinde Heinrich von Sybel, Heinrich von Treitschke, Johann Gustav Droysen ve Wilhelm Dilthey gibi dönemin nüfuzlu hocaları rol oynadı. 1887'den itibaren Prusya Gizli Devlet Arşivi'nde görev alarak arşivcilik, editörlük ve üniversite hocalığını kariyerinde birleştiren Meinecke, 1893 yılında Alman tarih biliminin ana yayın organı olan *Historische Zeitschrift*'in editörlüğünü devraldı ve bu görevi uzun yıllar sürdürdü. 1896'da Berlin'de doçentlik unvanını aldıktan sonra kariyerine Strazburg, Freiburg ve Berlin Friedrich Wilhelms üniversitelerinde devam etti.

Tarihçilik mirası temel olarak üç büyük başyapıtı etrafında şekillendi. Bunlardan ilki olan *Weltbürgertum und Nationalstaat* (1908), Alman ulus-devletinin doğuşunu kozmopolit miras ile millî siyaset arasındaki gerilim üzerinden okuyarak geniş kitlelere ulaştı. Ardından gelen *Die Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte* adlı eseri, devlet aklı ile ahlak arasındaki ebedi çatışmayı erken modern ve modern Avrupa siyaseti üzerinden kavramsallaştırdı. Nazilerin hüküm sürdüğü yıllarda yayımladığı son büyük çalışması *Die Entstehung des Historismus (Tarihselciliğin Doğuşu)*, 1936) ise, tarihin genelleştirici yasalar yerine tekil, bireysel ve içkin anlam örüntüleri içinde anlaşılması gerektiğini savunan tarihselci dünya görüşünün en etkili ve olgun sentezi olarak kabul edilmektedir.

Akademik başarılarının yanı sıra idari ve siyasi alanlarda da aktif rol oynayarak Heidelberg, Bavyera ve Prusya Bilimler akademilerine üye seçildi; 1918 yılında Alman Demokrat Partisi'nin (DDP) kurucuları arasında yer aldı. 1928-1935 yılları arasında *Historische Reichskommission*'a başkanlık etti. 1933 yılında *American Academy of Arts and Sciences* üyeliğine seçildi. 1932'deki emekliliğinin ardından, rejimin yükselişiyle birlikte tüm kamu görevlerinden feragat ederek köşesine çekilmeyi tercih etse de kitap yayımlamayı sürdürdü. Savaşın ardından, 1948 yılında yeni kurulan Berlin Özgür Üniversitesi'nin (Freie Universität Berlin) ilk ve onursal rektörü oldu. 1949'da Goethe Madalyası'na layık görülen ve 6 Şubat 1954'te Berlin'de hayata gözlerini yuman Meinecke'nin adı, bugün Freie Universität Berlin Tarih Enstitüsü'nde yaşatılmaktadır.

Uğur Gülsün

1977'de Ankara'da doğdu. Lisans eğitimini Gazi Üniversitesi Elektrik-Elektronik Mühendisliği bölümünde tamamladı. TODAİE'de Kamu Yönetimi yüksek lisansının ardından, Jean Monnet Bursu ile Berlin-Furtwangen Üniversitesi'nde Uluslararası Ekonomi, İşletme ve Kültürel Diplomasi alanında ikinci yüksek lisansını yaptı. Genç yaşlarından itibaren öykü, deneme ve şiir türlerinde eserler verdi; 2000 yılında Taha Çağlaroğlu tarafından derlenen Yeni Öykü Antolojisi'nde yer aldı. Edebi çalışmalarının yanı sıra çevirmenliğe odaklanarak teknik, edebi, bilimsel ve felsefi alanlarda 70'in üzerinde eseri Türkçeye kazandırdı. Yazı ve çeviri çalışmalarını hız kesmeden sürdürüyor.

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	11
-------------	----

BİRİNCİ KİTAP ÖN AŞAMALAR VE AYDINLANMA TARİHİ

BİRİNCİ BÖLÜM

ÖNCÜLER

[I. Shaftesbury, II. Leibniz, III. Gottfried Arnold, IV. Vico/Lafitau]	21
I. Shaftesbury	23
II. Leibniz	33
III. Gottfried Arnold	46
IV. Vico / Lafitau	53

İKİNCİ BÖLÜM

VOLTAIRE	69
----------------	----

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

MONTESQUIEU	103
-------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

VOLTAIRE VE MONTESQUIEU DÖNEMİNDE VE SONRASINDA FRANSA'DAKİ DİĞER TARİHSEL DÜŞÜNCELER	153
--	-----

BEŞİNCİ BÖLÜM

İNGİLİZ AYDINLANMA TARİHİ

[I. Hume, II. Gibbon, III. Robertson]	165
I. Hume	166
II. Gibbon	194
III. Robertson	201

ALTINCI BÖLÜM

İNGİLİZ ÖN-ROMANTİKLERİ, FERGUSON VE BURKE	207
I. İngiliz Ön-Romantikleri	207
II. Ferguson	222
III. Burke	227

İKİNCİ KİTAP ALMAN HAREKETİ

YEDİNCİ BÖLÜM

ALMAN HAREKETİNE İLK BAKIŞ

[Lessing ve Winckelmann]	241
--------------------------	-----

SEKİZİNCİ BÖLÜM

MÖSER	255
-------	-----

DOKUZUNCU BÖLÜM

HERDER	299
GİRİŞ	299
I. Erken Yıllar	303
II. 1774'ün Tarih Felsefesi	326
III. 1780'lerde Herder'in Tarih Felsefesine Dair Fikirleri	347
IV. Geç Dönem	364

ONUNCU BÖLÜM

GOETHE	375
--------------	-----

GİRİŞ	375
-------------	-----

Genetik Bölüm	378
---------------------	-----

I. 1775'e Kadarki Erken Dönem	378
-------------------------------------	-----

II. İlk Weimar Dönemi ve İtalya Seyahati	392
--	-----

III. Fransız Devrimi'nden Sona Kadar	408
--	-----

Sistematik Bölüm	417
------------------------	-----

I. Temel Varsayımlar	417
----------------------------	-----

II. Goethe'nin Tarih ile Olumsuz İlişkisi	424
---	-----

III. Tarihle Olumlu İlişki	441
----------------------------------	-----

IV. Özet ve Sonuç	488
-------------------------	-----

EK

LEOPOLD VON RANKE

23 OCAK 1936'DA PRUSYA BİLİMLER AKADEMİSİ

BÜNYESİNDE YAPILAN ANMA KONUŞMASI	493
---	-----

DİZİN	507
-------------	-----

ÖNSÖZ

Yıllardır tarihselciliğin (*Historismus*) artık aşılması gerektiği yönünde yankılanan hararetleli itirazlar olduğu için bu akımın kökenlerine ve gelişimine dair olumlayıcı bir perspektif sunan bir anlatı kaleme almak cüretkârca görülebilir. Ne var ki bir kez vuku bulmuş zihinsel (*geistig*) devrimler, sanki hiç yaşanmamış gibi göz ardı edilemez ve tarihsel süreçteki tesirlerinden tecrit edilerek düşünülemez. Bugün de şahit olduğumuz üzere bu devrimler yerlerini yenilerine bıraksalar dahi etkileri derinden derine işlemeyi sürdürür. Bu kitapta ortaya konacağı üzere tarihselciliğin yükselişi, Batı düşünce tarihinde o güne dek tecrübe edilmiş en muazzam zihinsel dönüşümlerden biriydi.

Kitabımı okuyan herkes muhtemelen bu devrimin gerçekliğini kabul edecektir. Ancak insanlar bu devrimin içeriğini niteleyen bir terim olarak “*Historismus*” (tarihselcilik) sözcüğüne pek sıcak bakmazlar; zira bu sözcük, betimlemenin amaçladığı şeyin kökenlerinden aslında bir yüzyıl daha genç olan yeni bir sözcüktür. Üstelik çok geçmeden abartıları veya çarpıtmaları çağrıştıran yerici bir anlam kazanmıştır. Bu sözcüğün herhangi bir aşağılayıcı anlam taşımayan en erken kullanımına, K. Werner’in Vico üzerine yazdığı (1879) ve “Vico’nun felsefi tarihselciliği”nden (s. xi ve 283) söz eden kitabında rastladım. Sözcük daha sonra -fakat aşağılayıcı bir anlamla- Carl Menger’in Schmoller’e verdiği polemik cevabında da geçiyordu: 1884’te yayımlanan *Die Irrtümer des Historismus in der deutschen Nationalökonomie* (Alman Ekonomi Politikasında Tarihselciliğin Yanılgıları). Yazar bu sözcükten Schmoller’in suçlu olduğunu düşündüğü ekonomi politikte tarihe atfedilen abartılı önemi anlıyordu. Bu sözcüğün tarihi hakkında daha fazla bilgi edinmek isteyenler, Karl Heussi’nin *Die Krisis des Historismus* (Tarihselciliğin Krizi, 1932) adlı eserine başvurabilirler. Böylece bu sözcüğe ilk kullanımlarında genellikle eşlik eden nefret, beraberinde şu bilinci de getirdi: Onunla ilişkilendirilen kusurlu aşırılıkların ve zayıflıkların altında, 19. yüzyılın başından beri yeniden filizlenen tüm beşerî bilimleri beslemiş olan adlandırılmaya muhtaç ancak henüz adı konmamış,

fikir tarihine ait büyük ve güçlü bir fenomen gizliydi. Eleştirilen kişi eleştiriye hedef olan yönünün aslında ortaya koyabileceği en iyi şeyle derinden bağlantılı olduğunu sezer ve bu sıfatları benimserse yerici sözcükler bazen birer övgü nişânesine dönüşür. İnsan, haklı eleştirilere kulak vermelidir; ancak kendi cevherine de sahip çıkmalıdır. Ernst Troeltsch'in başına gelen de buydu. 1897 yılında ilim dünyasında artık "asli görevini gerçekliği şekillendirmekten ziyade anlamakta gören" bir "tarihselcilik" in ortaya çıkmış olmasından duyulan genel hoşnutsuzluğa hâlâ katılıyordu (*Schriften*, 4, 374). Ölümünden kısa bir süre önce 1922'de tarihselcilik ve sorunları üzerine o büyük eserini yayımladı; bu eserinde tarihselciliğin zayıflıklarına dair dürüst bir eleştiriye onun içsel zorunluluğu ve verimliliğine dair derin bir haklı çıkarma ile birleştirdi.

Her şeyden önce belirtilmelidir ki tarihselcilik, Leibniz'den Goethe'nin ölümüne kadar uzanan büyük Alman hareketinin ulaştığı yeni yaşam kurallarının tarih dünyasına uygulanmasından başka bir şey değildir. Bu hareket genel Batılı hareketin devamıdır ancak doruk noktası büyük Alman düşünürlerde aranmalıdır. Bu onların Reformasyon'dan sonraki ikinci büyük başarısıydı. Fakat burada tamamen yeni yaşam kurallarının keşfi söz konusu olduğundan, "tarihselcilik" sadece bilimsel düşünce yöntemlerinin uygulanmasından daha fazlasını ifade eder. İnsan bir kez dünyayı bu yeni çizgiler üzerinden görmeye alıştığında, dünya ve ondaki tüm yaşam yeni bir çehre kazanır ve daha derin bir arka plana kavuşur. Temel meseleler kitabın geri kalanında ayrıntılarıyla ele alınacak olduğundan bu noktada onlara kısaca değinmek yeterli olacaktır. Tarihselciliğin özü, tarihteki insanî güçlere dair *genelleştirici* bir bakış yerine *bireyselleştirici* bir gözlem sürecinin ikâme edilmesidir. Bu, tarihselci yöntemin insan yaşamında genel yasalar ve tipler bulma çabasını tamamen dışladığı anlamına gelmez. Tarihselci yöntem bu yaklaşımdan yararlanmak ve onu bireye dair duyguyla harmanlamak zorundadır; işte bu bireysellik duygusu onun yarattığı yeni bir şeydi. Bu o zamana kadar insanlık içindeki bireysel unsurların ve insanın yarattığı toplumsal ve kültürel yapıların tamamen görmezden gelindiği anlamına gelmez. Fakat tarihin en derin hareketli güçleri olan insan zihni ve ruhu, tam da kendisini genel terimlerle sınırlayan bir yargının esiri olmuştu. İnsanın aklı ve tutkularıyla, erdemleri ve kusurlarıyla, bildiğimiz tüm dönemlerde temelde aynı kaldığı savunuluyordu. Bu görüş özünde yeterince doğrudu ancak temel insanî niteliklerin kalıcı bir temelinin varlığına rağmen tekil insanların ve insan topluluklarının ruhsal ve zihinsel yaşamının geçirdiği köklü değişimleri ve biçim çeşitliliğini kavrayamıyordu. Özellikle de antik çağdan miras kalan ve hüküm süren Doğal Hukuk düşüncesi, insan doğasının ve her şeyden önce insan aklının istikrarına dair bu inancı pekiştiriyordu. Buna bağlı olarak aklın beyanlarının tutkular ve cehalet tarafından kuşkusuz gölgelenebileceği ancak bu engellerden kurtulabildikleri her yerde

aynı sesle konuştukları, evrenin bütününde hüküm sürenlerle uyum içinde olan, zamanlar üstü ve mutlak geçerliliğe sahip aynı gerçekleri dile getirdikleri kabul ediliyordu.

Bu Doğal Hukuk inancı, Ernst Troeltsch tarafından ifşa edilen uyarlamalar aracılığıyla Hıristiyanlıkla birleşebilmişti. İster Hıristiyan formunda isterse de Rönesans'tan beri yeniden ortaya çıkan seküler formunda olsun bu Doğal Hukuk'un son iki bin yıldır Batılı insan için ne anlama geldiğini hayal etmekte zorlanabiliriz. O, dünya tarihinin tüm fırtınalarının ortasında sabit bir Kutup Yıldızı gibiydi. Düşünen insanlara yaşamda mutlak bir dayanak noktası veriyordu; vahye dayalı Hıristiyan inancıyla taçlandırıldığında daha da güçleniyordu. Birbirine şiddetle zıt olanlar da dâhil, en çeşitli ideolojilere uygulanabiliyordu. Ebedi ve zamanlar üstü olduğu varsayılan insan aklının tüm bu ideolojileri meşru kıldığı kabul ediliyordu; ancak bu süreçte aklın bizzat kendi zamanlar üstü niteliğini yitirdiği ve gerçekte ne olduğunu yani tarih kadar değişken, sürekli yeni ve bireysel biçimlere bürünen bir güç olduğunu gözler önüne serdiği fark edilmiyordu. Şayet kişi romantik eğilimlere kapılmaya müsait olsaydı bu yanılmalı bakış açısına gıpta edebilir ve onu gençliğin mutlu ve yaratıcı saflığı olarak niteleyebilirdi. Zira bu durum önceki yüzyıllara ait o çok kıskanılan doğru davranış ve yaşam biçimlerine dair kesinlik ve sınırsız inanma kapasitesiyle bağlantılıydı. Belki buna dinin Doğal Hukuk'tan daha etkili olduğu yönünde bir itiraz getirilebilir. Ne var ki bu ikisi aslında çoktan harmanlanmış ve pratikte insanlar üzerinde ortak bir etki yaratır hâle gelmişti. Biz bu noktada yalnızca tarihselciliğin hemen öncesine denk gelen Doğal Hukuk'un belirli bir evresiyle ilgileniyoruz. Tüm itirazlara rağmen Doğal Hukuk, zamanlar üstü insani ihtiyaçlara yanıt vermesi sebebiyle sürekli yeni bir hayata taşan çağrı özü barındırıp barındırmadığı sorununu çözmek, buradaki amacımız değildir. Doğal Hukuk'un hem yeni tarihsel düşünce yönteminin yükselişiyle eş zamanlı olarak hem de sonrasında tarihsel bir fikir olarak gücünü koruduğu -ve bugün de korumakta olduğu- genel kabul gören bir gerçektir. Dolayısıyla 19. yüzyıl aslında bu iki düşünce biçiminin birbiriyle kaynaştığı bir pota işlevi görmüştür. Hatta daha büyük ölçüde betimlemeye giriştiğimiz 18. yüzyılın ikinci yarısındaki tarihselciliğin doğuş tarihi, yenin ortaya çıkışının yanı sıra eskinin tortularını da barındıran karışımlar ve kırılmalarla sonuçlanmıştır.

O zamandan beri tarihselcilik, modern düşüncenin o denli yerleşik bir bileşeni hâline gelmiştir ki uyanık bir zihin, insanî yapılar hakkındaki hemen her önemli yargıda onun etkilerinin izini sürebilir. Zira hemen her zaman -bu bakış açısına eşlik eden ve az çok net bir şekilde ifade edilen- bu yapının özgül doğasının yalnızca dış koşullara değil, aynı zamanda bireyin içindeki koşullara da bağlı olduğu düşüncesi vardır. Ancak tarihselcilik şu ana kadar yalnızca çok az sayıdaki büyük ölçekli fenomende tam derinliğini ve gücünü geliştirmeyi

başarabilmiştir. Günümüze değin karşı karşıya kaldığı tehlikeler, derinliğini yitirmesi ve düşünce dünyasına sızan daha kaba unsurlar nedeniyle saflığının bozulması olmuştur. Bu durum onun sınırsız bir rölativizme doğru evrildiği izlenimini uyandırabilir ve insanlığın yaratıcı güçlerini felce uğratabilir. Tarihselciliğin sadece az sayıda kişide yankı bulduğunu ve kitlelere ulaşamadığını biliyoruz. Yine de biz onda insanî meselelerin kavranmasında bugüne kadar erişilen en yüksek aşamayı görüyor ve hâlâ önümüzde duran insanlık tarihi sorunlarını çözebilecek kadar geliştireceğine inanıyoruz. Eğer bu “-izm”i gerçek yaşamın diline tercüme edebilecek insanları bulabilirse tüm değerlerin görelî hâle getirilmesiyle açılan yaraları iyileştirme gücüne sahip olduğunu düşünüyoruz.

Bu nedenle tarihselciliğin doğuşuna zemin hazırlayan olayları betimlemeyi ve bunun Batı düşüncesinin gelişiminde önemli bir aşama olduğunu göstermeyi amaçlıyoruz. Zira evrimsel düşünce ile birey odaklı düşünce biçimleri arasında derin bir bağ vardır. Gelişim süreciyle kendini açığa vurmak hem tekil insanın hem de ideal ve pratik dünyanın kolektif yapılarının bireyselliğinin özüne aittir. Kuşkusuz farklı gelişim kavramları mevcuttur: Nitekim Rickert bir keresinde bu kavramların yedi tanesini birbirinden ayırmıştı. Tarihselciliğin doğuşunda da birkaç farklı görüşün birbiriyle çatıştığı gösterilecektir. Biz peşin hüküm vermiyor, yalnızca bir yaklaşım olarak saf tarihsel gözlem amaçları doğrultusunda gerekli bir ayrımın yapılması gerektiğini not ediyoruz. Tarihselciliğin daha yüksek derecede kendiliğindenlik, esneklik ve öngörülemezlik barındıran evrimsel anlayışı ile mevcut bir tomurcuğun salt açılması şeklindeki çok daha dar fikir arasında belirgin bir fark vardır; bu ikisi de Aydınlanma’nın daha sonra popülerleşen veya daha incelikli bir ilerleme anlayışına dönüşen mükemmeliyetçi fikirlerinden ayrılır.

Gelişim fikri, tarihsel değişimleri ele almada o zamana kadar hâkim olan ve pragmatizm olarak adlandırılan yöntemin yerini almıştır. Pragmatizm, Doğal Hukuk kavramıyla yakından bağlantılıydı ve değişmez bir insan doğası varsayımına dayanmasıyla tarihi pedagojik amaçlar için yararlı bir örnekler koleksiyonu olarak ele alıyor; tarihsel değişimleri ise gerek kişisel gerekse maddî nitelikteki yüzeysel nedenlerle açıklıyordu. Bu bakımdan kişiselci bir pragmatizm ile maddiyatçı bir pragmatizm arasında ayrım yapılabilir. Burada da bu konuyu netleştirmek metindeki müteakip anlatıma bırakılacaktır. Zira mesele her noktada bu yeni bakış açısının başlıca özelliklerini yalnızca kavramsal terimlerle kavramak ve bunları belirli “-izm”ler altında özetleyerek sıralamak değil aynı zamanda tarihselciliğin artık tanıdığı üzere topluluklar ve kuşaklar gibi bireylerden oluşan canlı bir bütüne, manevî varlıklarla uğraştığımızın farkına varmaktır.

Anlatımın hangi biçimi alacağını, malzemenin nasıl seçileceğini ve düzenleneceğini de belirleyen bu farkındalık olmuştur. Bunun için iki yol vardı. Ya genel ideolojik ele alışı uygun meseleler ön plana çıkarılabilir ve çeşitli düşünürlerin katkıları saf bir sorunlar ve fikirler tarihi üzerinde örülebilirdi. Bu, filozof olan veya meseleye bireysel ve sistematik bilimsel disiplinler yönünden yaklaşan düşünürler için özellikle cezbedici bir yöntemdir. Bu yöntem fikirler arasındaki bağlantılara gerçekten doğrudan ışık tutar ancak bu fikirlerin kendi münferit, canlı arka planları ve temel dayanaklarıyla olan bağlantısını netleştirmekte başarısız olur ve canlı tarihi kavramsal hipostazlara dönüştürme tehlikesi taşır. Bu yolla saf tarihçi, odağını yaşayan insanlara veren ve onları değişen fikirlerin incelenmesi amacıyla malzeme olarak kullanan kendi yöntemi için belirli bir haklılık payı bulur. O zaman sahneye mümkün olduğunca çok mu yoksa az mı aktör çıkaracağına karar vermesi gerekir. Entelektüel değişimler -özellikle 18. Yüzyıldakiler- bu değişimlerdeki payları küçümsenmeyecek sayısız küçük figür üzerinden takip edilebilir. Bunlar yararlı monografiler için malzeme sağlayabilirler. Fakat amaç genel gelişim seyri ile onun kökenlerine ve ilerlemesine yapılan münferit katkılar arasında açık bir bağlantı kurmaksa, uygulanabilir tek plan, bir yüksek zirveden diğerine geçmeye çalışılan bir tür dağ sırtı yolculuğuna girişmektir; bu yolculuk sırasında aslında bizzat gidilemeyecek dağlara ve vadilere de göz atmak mümkün olacaktır. Ben bu kitapta fikir tarihine dair daha önceki eserlerimde de kullandığım bu yöntemi izledim.

Bu nedenle malzeme seçimi 18. yüzyılın daha önceki tarihsel yaklaşımını çiçek gibi açtıran ve ardından ona daha fazla gelişme zemini hazırlayan üç büyük Alman düşünür etrafında odaklanmıştır. Bu insanların her şeyden önce kendi bireysel düşünce yapıları içinde incelenmeleri gerekiyordu ve onları anlamak için 18. yüzyılın başlarından itibaren onlara öncülük eden en önemli aşamaların -yine mümkün olduğunca bireysel portrelerle- izini sürmek gerekiyordu. Aynı zamanda, çoğu zaman Antik Çağ'a kadar uzanan fikir tarihinin bütünüyle olan genel bağlantıları gözden kaçırmamak ve en azından onlara dair bazı işaretler vermek önemliydi. Doğal Hukuk, Yeni-Platonculuk, Hıristiyanlık, Protestanlık, Pietizm, Doğa Bilimi, 17. ve 18. yüzyılın seyahat ve keşif tutkusu, halklar arasındaki ilk özgürlük kıpırtıları ve ulus olma duygusu; tüm bunların dikkate alınması gerekiyordu. Son olarak ama en az diğerleri kadar önemli bir diğer unsur da 18. yüzyılın yeni şiir hareketiydi; bu hareketin ve diğer tüm güçlerin toplumsal ve siyasî arka planlarıyla ilişkilendirilmesi gerekiyordu. Tarihselciliği doğuran şey tüm bu unsurların üstün yetenekli insanların ruhlarındaki müşterek işleyişiydi. Bu eserde gözden geçirilecek olanlar da işte bunlardır; ne var ki bu inceleme söz konusu unsurları yalnızca bu düşünce çizgisinin yaratıcılarına ve öncülerine atfedilebilecek etkileri ve dönüşümleri üzerinden ele alacaktır.

Seçilen üç dűşűnűrűn űncűlerinin sayısını artırmak hiç de zor olmazdı ancak bu, aslı ve vazgeçilmez malzemenin miktarını pek de artırmazdı. Fransa ve İngiltere’deki Aydınlanma’nın büyük tarihleriyle birlikte her iki űlkedeki űn-Romantik hareketleri de bařlangıç ařamaları olarak çalıřmaya dâhil ettik. űzellikle Herder için tařıdıkları űnem nedeniyle, bu üç dűşűnűrű takip eden tarihselciliğın daha sonraki geliřiminde asıl anlamını kazansa da Burke’ű de dıřlamadık.

Asıl amacım bu konuyu da dâhil etmek ve çalıřmayı genç Ranke’nin geliřim űkűsűyle sonlandırmaktı. Ancak řimdi bu kitaba yalnızca bir ek olarak 23 Ocak 1936’da Prusya Bilimler Akademisi’nin Kral Friedrich Gűnű’nde Ranke’nin anısına yaptığım konuřmayı ekleyebiliyorum.¹ İlerleyen yařım etkisini hissettirmeye bařlıyor, bu nedenle artık 19. yűzyılın bařındaki Alman tarihinin muazzam dokusunun tamamını kapsamak yerine ondan yalnızca bir iki iplik çekip çıkarmayı űmit edebilirim. Genç ellerin bu gűrevi devralıp tamamlayacağına inancım tamdır.

19. yűzyılın bařındaki bu dűnemden kitabıma giren tek figűr, olgunluk dűnemindeki Goethe’dır. Betimlemeye alıřtığım hâliyle tarihsel dűřűncesinin kemalle ermesinin 19. yűzyılın bařındaki atmosferde gerçekleřtiğinin gayet farkındayım. Yükselen Romantik hareketin, Alman idealizminin ivmesinin -ki tarih felsefesi en derin řekilde Hegel tarafından temsil edilmiřtir- ve her řeyden űnce bu yılların etkileyici tarihsel olaylarının da buna katkı sağladığını kabul ediyorum. Zira Goethe, dűneminin bu etkilerini kendi dehasına uygun bir řekilde űzűmsemе konusunda eřsiz bir gűce sahip gűrűnmektedir. Ancak řimdi bu meyveyi veren ağacın kűkleri 18. yűzyıl dűnyasındaıdı. Dűneminin tarihsel dűřűncesi esasen farklı olmasa da daha erken ve orta yıllara gűre daha derin ve kapsamlı bir řekilde geliřmiřtir; bu nedenle bu alanda 18. yűzyılın en yűksek bařarısı olarak sayılmalıdır. Belirli yűzyılların hâkim ruhları ve kendilerine űzgű bařarıları, tıpkı dar sokaklarda her iki taraftan yűkselen cumba ve balkonların neredeyse birbirine değip kolayca birleřebilmesi gibi birbirleriyle űrtűřme eğilimindedir. Dolayısıyla Goethe’nin 19. yűzyıla uzanan izdűřűmű, normal řartlarda yalnızca 18. yűzyılı kapsayan bir řemaya uygun bir řekilde dâhil edilebilir.

Seçtiğim tema daha űnce hiçbir zaman bir bűtűn olarak ele alınmamıřtır. Dilt-hey’in 18. yűzyıl ve tarih dűnyasına dair o gűrkemli taslağı (*Schriften*, cilt 3) gerçekten de benimkine temel teřkil edecek eski en űnemli çalıřmaydı. Ancak o alıřma Herder’e dayanır ve orada kalır; bu da tarihselciliğın kűkenlerine ve yűkseliřine dair doğrudan bir anlatıya giriřmediğı, yalnızca ondan űnce gelen Aydınlanma’nın bařarılarını betimlediğı anlamına gelir. Ben Fueter ve Moritz Ritter’in yakın zamanda bize sundukları gibi bir tarih yazımı tarihiyle değil

1 İlgili yazı için “EK” kısmına bakınız.

yalnızca tüm tarihsel düşüncenin arkasında yatan genel değer standartlarının ve şekillendirici ilkelerin tarihiyle ilgileniyorum. 18. yüzyıl düşünürlerinin seçiminde benim tercihlerimle büyük ölçüde örtüşen, çok yeni ve değerli iki çalışma da benzer bir girişimde bulunmaktadır. Bunlar, Trude Benz'in 18. yüzyıl tarih yazımındaki antropoloji üzerine kaleme aldığı 1932 tarihli Bonn tezi ile ben kitabımı tamamladıktan kısa bir süre sonra yayımlanan, Kurt Breysig'in *Die Meister der entwickelnden Geschichtsforschung* (Gelişimci Tarih Araştırmalarının Üstatları, 1936) adlı eseridir. Ne var ki bu yazarların yönelttikleri özel sorular, daha en başından benim yaklaşımından ayrılmaktadır. Özellikle Breysig'in bilimsel ideali inceltilmiş bir pozitivizmdir ve 18. yüzyılın büyük tarihçilerini bu ölçüte göre yargılamaktadır; oysa bu standart bizzat tarihselciliğin uyguladığı standartlardan çok farklıdır.

Ancak, münferit tarih yazarları ve düşünürleri üzerine yazılmış monografilerden; belirli tarihsel nesne ve sorunların değişen yorumlarını inceleyen, bunları fikir tarihi bağlamında açıklayan ve dolayısıyla benim ele aldığım sorunlarla karşılaşan bir dizi eski müstakil çalışmadan da yararlandım. Spranger, kültürün döngüsel teorisinin tarihi ve kültürel çöküş sorunu üzerine ustaca bir çalışma ortaya koymuştur (*Sitzungsberichte d. Preuss. Akad. d. Wiss.*, 1926). Walter Rehm, *Der Untergang Roms im abendländischen Denken* (Batı Düşüncesinde Roma'nın Çöküşü, 1930) adlı eserinde aynı çöküş ve değişen yorumlar sorununu ele alır. Zaten Herder'in tarih duygusu üzerine mükemmel bir monografiyi (1928) borçlu olduğumuz Stadelmann, ayrıca *Die Grundformen der Mittelalterauffassung von Herder bis Ranke* (Herder'den Ranke'ye Orta Çağ Anlayışının Temel Biçimleri; *Deutsche Vierteljahrsschr. f. Literaturwiss. etc.*, 1931) başlıklı çalışmayı kaleme almıştır. Berta Moeller, *Die Wiederentdeckung des Mittelalters* (Orta Çağ'ın Yeniden Keşfi; Köln tezi, 1932) ile aynı temayı işlerken Giorgio Falco *La polemica sul medio evo* (I, 1933) eserinde ve W. Schieblich *Die Auffassung des mittelalterlichen Kaisertums in der deutschen Geschichtsschreibung von Leibniz bis Giesebrecht* (Leibniz'den Giesebrecht'e Kadar Alman Tarih Yazımında Orta Çağ İmparatorluğu Anlayışı, 1932) adlı eserinde benzer bir yol izlemişlerdir. Yirmi yıl boyunca Alman tarihinin değişen yorumlarında Germen ve Roman düşüncesini ele alarak (*Hist. Zeitschr.*, 115; "19. ve 20. yüzyılda Prusya ve Almanya", 1918), bu tür özel çalışmaların ve ayrıntılı tarih kesitlerinin yararlılığını bizzat doğruladım; benim teşvikimle Erwin Hölzle de *Die Idee einer altgermanischen Freiheit vor Montesquieu* (Montesquieu Öncesi Kadim Germen Özgürlük Fikri, 1925) adlı eserinde bu meseleyi takip etmiştir. Şimdi sadece mevcut girişimimde bu tür araştırmalardan ne ölçüde yararlanmam gerektiğini değerlendirmem gerekiyordu. Sonunda ne onları tamamen ihmal etmeye ne de malzeme seçimim ve düzenlemem üzerinde belirleyici bir etkiye sahip

olacak kadar öne çıkmalarına izin vermeye karar verdim. Zira benim amacım tarihin münferit sorunlarına ilişkin düşünce değişikliklerinin kaynaklandığı entelektüel ve manevi yaşamın daha derin düzeylerine inmektir. Bu ise ancak büyük kişiliklerin yaşamlarına dalmakla mümkündür. Benim işim, kapsamı ne kadar geniş olursa olsun belirli tarihsel soruları değil insanları aramaktır. Ve böylece yaptığım her keşif, bu münferit düşünürlere ait zihinsel yapıya dair çıkardığım resme işlenmek durumundaydı.

Son olarak, burada yalnızca değinmekle yetindiğim pek çok noktanın daha kapsamlı bir incelemesi için okuru, her ikisi de mevcut tamamı örtülü bir biçimde barındıran *Weltbürgertum und Nationalstaat* (1908; 7. baskı 1928) ve *Idee der Staatsräson in der neueren Geschichte* (1924; 3. baskı 1929) adlı önceki kitaplarıma yönlendirmek isterim. Bu üç kitabın ortak paydası, köklerini bir kuşak önce Strazburg Üniversitesi'nde geçirdiğim mutlu yıllara ait erken düşüncelerimden almaktadır. Bu kitabı o günlerin anısına ithaf ediyorum, o dönemden hayatta kalan ve selamlarımı ilettiğim az sayıdaki dostum, Yukarı Ren'in kültürel ikliminde ne denli büyük bir entelektüel yetenek zenginliği barındırdığını bilir. Yüksek zirvelerde gerçekleştirdiğim bu üçüncü ve son kutsal yolculuğa, görevin zorluklarını çok daha iyi idrak eden ve bu nedenle taleplerine daha yüksek bir değer biçen yaşlılığın tevekkülüyle giriştim. Yine de gözlerimin önünde böylesine cezbedici bir şekilde duran ideal meselenin yalnızca bir parçasına çözüm sunabildiğimin fazlasıyla bilincindeyim.